

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

ЧЕПЕЛИК Оксана Вікторівна

УДК 72.01

НАЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ТЕОРІЇ АРХІТЕКТУРИ
(на прикладі України)

спеціальність 18.00.01 – Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата архітектури

72.028.4

Дисертацією є рукопис.

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00761858 (Z)

Робота виконана в Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури Міністерства культури і мистецтв України

Науковий керівник -

доктор технічних наук, професор **Яковлев Микола Іванович**, Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, завідувач кафедри історії, теорії архітектури та синтезу мистецтв.

Офіційні опоненти -

доктор архітектури, професор **Мардер Абрам Павлович**, Державний науково-дослідний інститут теорії та історії архітектури і містобудування, заступник директора з наукової роботи

кандидат архітектури **Вечерський Віктор Васильович**, Головне управління містобудування і архітектури Київської міської державної адміністрації, головний спеціаліст

Провідна організація - Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури Міністерства освіти і науки України, м.Харків

Захист дисертації відбудеться 5 грудня 2002 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26 05602 при Київському національному університеті будівництва і архітектури за адресою: 03037, Київ-37, Повітрофлотський проспект, 31, ауд. 466. (головний корпус)

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського національного університету будівництва і архітектури за адресою: 03037, Київ-37, Повітрофлотський проспект, 31.

Автореферат розісланий 5 листопада 2002 року.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради, канд. арх.

Тимохін В.О.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми В сучасному світі під гаслом глобалізації і інтернаціоналізму відбувається нівелізація архітектури і втрата своєрідності забудови міст і селищ. Цей процес не обминув і Україну в другій половині ХХ століття, що обумовило певну одноманітність архітектури не тільки України, але й всього колишнього Радянського Союзу. Історія розвитку архітектури України мала такі періоди, коли професійні архітектори у своїй творчості звертались до традицій народної архітектури, народного мистецтва і створювали своєрідну сучасну архітектуру з національними ознаками.

Особливо яскравим у таких пошуках був період 1903 – 1917 рр. В процесі розвитку самобутньої архітектури на Україні суттєву роль відігравали теоретичні узагальнення з національних питань архітектури, і їх вплив на практику, вірніше, взаємовплив теорії і практики. Досліджень, які б простежили еволюцію теоретичної думки щодо національних аспектів теорії і її вплив на практику немає, в цьому полягає актуальність теми.

Актуальність підтверджується ще одноманітністю архітектури сьогодення, запозиченням архітектурних рішень з іноземної практики, що нівелює архітектуру не тільки в межах України, але й на Європейському континенті. Разом з тим пошук національної своєрідності архітектури має не тільки естетичне і політичне значення, але й економічне, оскільки буде сприяти розвитку туризму в країні.

Особливої актуальності проблема національної своєрідності архітектури набуває в період становлення і розвитку незалежності України, яка повинна мати не тільки державну українську мову, але й архітектуру, відзначену колоритом народного мистецтва, глибоким досвідом місцевих традицій.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації пов'язана з загальнодержавною програмою Української академії архітектури зокрема з "Концепцією розвитку архітектури України" та підготовкою нової редакції "Історії архітектури України", а також – з планами наукових робіт кафедри теорії, історії архітектури та синтезу мистецтв Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури.

Мета і завдання. Метою дослідження є розкриття еволюції розвитку теорії архітектури з національних питань та її вплив на архітектурну практику.

В контексті проблематики передбачено вирішити такі завдання:

- визначити генезу теорії архітектури з національних питань та періодизацію її розвитку;
- виявити основні поетапні теоретичні постулати з питань національної своєрідності архітектури та чинники, що їх обумовили;
- розкрити взаємовплив теорії та практики на кожному етапі розвитку;
- визначити тенденції розвитку теорії і архітектурної практики з ознаками національної своєрідності.

Об'єктом дослідження є закономірності розвитку теоретичних узагальнень стосовно національної своєрідності архітектури.

Предметом дослідження - теоретичні розробки з питань національної своєрідності та їх практична реалізація.

Методи дослідження. Основним методом прийнято системний підхід до висвітлення питань розвитку теорії, систематизація окремих узагальнень та їх порівняння; в роботі також застосовано аналіз історичних літературних джерел з теорії архітектури та мистецтвознавства; графоаналітичний метод, спрямований на виявлення та визначення національних ознак в архітектурі; їх класифікацію; порівняльно-історичний аналіз зібраних матеріалів.

Наукова новизна одержаних результатів роботи. В дисертації вперше систематизовано розкривається еволюційний генезис теоретичної думки стосовно національної своєрідності архітектури, встановлюються етапи і окреслюються тенденції подальшого розвитку теорії та практики. Вперше розкрито змінні чинники, що формували теоретичні узагальнення на різних етапах розвитку архітектури та засоби художньої виразності національних ознак в проектній практиці.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що в ній розкриваються національні ознаки архітектури, апробовані протягом ХХ ст., які можуть бути джерелом для творчих пошуків своєрідності архітектури України на сучасному етапі, що має сприяти створенню різноманітного життєвого середовища і розвитку міжнародного туризму. Висвітлений в роботі історичний розвиток теоретичної думки щодо національних ознак є певним внеском в загальну теорію архітектури.

Достовірність наукових висновків базується на аналізі значної кількості історичного матеріалу з питань теорії архітектури, філософії мистецтвознавства.

Особистий внесок автора в опрацювання наукових результатів показаний в публікаціях (1,2,3,5,8) автором встановлена періодизація теорії архітектури, залежність теоретичних узагальнень від чинників конкретного періоду суспільного розвитку, а також окреслені тенденції формування своєрідності сучасної архітектури.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження пройшли апробацію на 5 науково-практичних конференціях, в тому числі на 2-х міжнародних. В 2000 році на 62-й науково-практичній конференції Київського національного університету будівництва і архітектури (17 - 19 квітня). В 2001 р. на 53-й науково-практичній конференції в Полтавському технічному університеті будівництва і архітектури імені Юрія Кондратюка.

В 2001 році на ІУ міжвузівській науково-практичній конференції професорсько-викладацького складу науковців і студентів в Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури. В 2000 р. на міжнародній науковій конференції в м.Скоп'є (Македонія), яка проходила з 1 по 21 червня. В 2001 році на міжнародній науковій

конференції в м.Цюріху (Швейцарія), яка проходила з 6 по 8 жовтня.

Основні результати дослідження впроваджено при розробці проекту бази відпочинку "Скіфський курган" (Херсонська область), в учбовому процесі архітектурного факультету Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури та в учбовому процесі в академії будівництва "Баухауз" м.Десау (Німеччина). Основні результати опубліковані в 15 статтях фахових видань та наукових збірниках.

Дисертація складається із вступу, 4-х розділів, списку використаної літератури, додатків, загальна кількість сторінок – 171, з них 42 – рисунки та схеми, а також списку використаних джерел із 182 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обгрунтовано актуальність теми, сформульовано ціль і задачі дослідження, наукова новизна, значення для науки і практики, рівень апробації і публікації результатів роботи.

У першому розділі "Історіографія, етапи розвитку теорії архітектури з національних питань" досліджується стан вивченості питання та визначаються етапи розвитку теорії архітектури з національних аспектів.

В Україні перші теоретичні узагальнення з питань національної своєрідності архітектури були висловлені на початку ХХ ст. славнозвісними художниками і мистецтвознавцями (Г.В.Васильківський, Г.Лукомський, О.Сластіон, І Трущ), архітекторами (В.Кричевський, Д.Дяченко, П.Альошин, К.Жуков, І.Левинський, О.Лушпинський, О.Молокін, С.Тимошенко).

Ідеї щодо створення українського стилю на початку століття розділились за двома напрямками: народно-стильовим і необароковим.

Вплив на розвиток теоретичних думок мала архітектурна практика в різних країнах Європи і, зокрема в Росії, де творчість В.Покровського, В.Шервуда, Ф.Шехтеля аналізувалась мистецтвознавцями і критиками (Є.Анічков, А.Красовський, В.Стасов).

В 20-ті роки ХХ ст. теоретики новітньої архітектури (конструктивізму) піддавали різкій критиці теоретичні узагальнення передреволюційного періоду, відкидаючи необхідність пошуків своєрідності архітектури (Д.Антонович, Г.Головка, М.Сімікін, Є.Холостенко, П.Юрченко, Я.Штейнберг). В період 30-х до 50-х років продовжується критика творчості передреволюційного періоду, але висловлюються думки про доцільність звернення до українського бароко (О.Щусєв, Д.Дяченко, Н.Коломієць та інші).

В цей період йде активне вивчення народної архітектури і мистецтва, а також українського бароко (Г.Логвін, В.Самойлович, Д.Яблонський, С.Таранущенко, П.Юрченко та інші).

В 60-ті роки, коли художники-монументалісти в синтезі мистецтва і архітектури

відтворили певні національні риси (Г.Зубченко, А.Горська, А.Рибачук, О.Рапай, О.Мельниченко та інші) з'явилась велика кількість теоретичних робіт відносно синтезу мистецтв (І.Азіян, М.Алпатов, Р.Бушвидас, І.Воейкова, О.Габричевський, Н.Гаркуша, М.Гінзбург, В.Куцевич, Л.Міляєва, Л.Жоголь, П.Попова, Г.Скляренко, А.Ревенко та інші).

В 70-ті роки відбувається "реабілітація" стилю національного модерну в ряді професійних видань в Росії (О.Борисова, Л.Жадова, Т.Каждан, В.Кирилова, Є.Кириченко, А.Пунін). В Україні – (Г.Головко, Г.Лебедєв, М.Коломієць, О.Молокін, О.Смик, М.Холостенко, П.Юрченко, В.Чепелик, В.Ясієвич).

Розкриваються стильові особливості українського орнаменту (Н.Найден, В.Михайленко, М.Яковлев).

Важливе значення в розробці теми мали загально - теоретичні роботи М.Когана, А.Іконнікова, Г.Лаврика, Ю.Євреїнова, І.Фоміна.

Подальший розвиток теоретичних узагальнень з національної своєрідності архітектури відбувається в 70-90 роки, коли з'явилися фундаментальні праці Ю.Яралова, С.Хан-Магомєдова, А.Мардера, В.Чепелика, В.Орфінського, А.Косинського, М.Коломийця та інших.

Аналіз історіографічних матеріалів дав можливість визначити питання, які ще не розглядалися іншими дослідниками. В тому числі не була визначена періодизація теорії архітектури з національних питань, що важливо при системному дослідженні теми і вирішенні поставлених завдань.

Розглянуті в хронологічному порядку історіографія і стан дослідженості теми свідчать, що не досить опрацьованими лишилися питання визначення конгломерату чинників, які вплинули на формування теорії і практики з національних питань, ієрархію їх впливів на кожному історичному етапі. В історіографічних матеріалах відсутні роботи, де б систематизувались теоретичні узагальнення з питань національної своєрідності української архітектури в історичному розвитку. Недостатньо розкриті в існуючих дослідженнях взаємовплив теорії і практики, їх залежність від чинників конкретного періоду розвитку суспільства.

Аналіз історіографічних матеріалів дав можливість визначити генезу теорії архітектури з національних питань (1854-1856 рр.) та встановити періодизацію її розвитку і особливості. (схема 1)

У другому розділі "Теорія архітектури з національних питань першого періоду розвитку" (1903-1917 роки) розглянуті чинники, що вплинули на розвиток теорії архітектури з національних питань і обумовили основні постулати теорії архітектури і вплив її на практику першого періоду розвитку .

Історичний аналіз літературних джерел дав можливість визначити соціокультурний стан суспільства в другій половині XIX століття, який формував появу стилю модерн і був обумовлений демократичними зрушеннями в суспільстві,

розвитком народності і критичного реалізму в літературі і мистецтві, зацікавленістю професійних архітекторів і художників народною архітектурою і народним мистецтвом. Певний вплив на архітектурну практику і теорію мав розвиток народно-стильового напрямку в країнах Європи. На зміну величчю ампіру прийшли захоплення "розважальним жанром", в якому художня виразність і образність набули найбільшого значення. В стилі модерн було декілька напрямів і найбільш цікавий – національний, який проявлявся в країнах, де зростало усвідомлення етнічної самобутності таких як Польща, Чехія, Словаччина, Фінляндія, Україна.

Англійські архітектори: З.Несфільд, Н.Шоу, Ч.Войсі, Ч.Макінтош; польські: С.Виткевич, З.Добровольський, Й.Войцеховський звертались до витоків народної архітектури, створюючи національний напрямок у модерні. В такому напрямку працював і чеський архітектор Ян Котера, словацький архітектор Д.Юркович. Значний вплив на пошуки національної своєрідності архітектури мала творчість і російських архітекторів І.Ропета (Петров), О.Щусєва, Ф.Шехтеля, Ф.Лідваля та інших.

У цей період спостерігається потяг до вивчення народної архітектури, народного мистецтва, з'являються роботи В.Щербаківського, С.Тарануценка, В.Січинського та інших.

Розглянуті в роботі об'єктивні чинники обумовили плюралізм теоретичних узагальнень на першому періоді, їх полярність і суперечність щодо визначення напрямку подальшого розвитку української архітектури.

Активному розвитку теоретичних узагальнень на першому етапі сприяв конкурс на проект полтавського земства, де блискучу перемогу здобув талановитий митець В.Кричевський. Виставка проектних рішень земства викликали дискусію і публікації з проблеми національної своєрідності, на яких були висловлені ряд теоретичних постулатів, різних за змістом.

Теоретичні узагальнення формувались за двома напрямками – народно-стильовому і бароковому. Найбільш конкретні теоретичні постулати виклав в ряді публікацій художник О.Сластьон, де сформулював тези, які саме архітектурні елементи повинен мати український стиль. Теоретичні узагальнення першого періоду розвитку дослідив В.Чепелик, завданням даного дослідження була їх систематизація.

Плюралізм теоретичних узагальнень на першому етапі розвитку і особливо конкретика позицій теорії українського стилю, викладених О.Сластіоном, сприяла досить швидкому розвитку практики будівництва споруд, що мали національні ознаки. В теоретичних постулатах першого періоду розвитку підкреслювалась обов'язковість синтезу мистецтв, врахування особливостей народної творчості і архітектури. В розділі аналізується вплив теорії на практику, де кожен теоретичний постулат О.Сластіона знайшов свою реалізацію.

Стиль модерн на першому періоді розвитку дав зразки синтезу мистецтва, де монументально-декоративне мистецтво відіграло надзвичайно велику роль, не дарма цей стиль називали ще "стилем художників".

Формування теорії на першому етапі відбувалось під впливом системи чинників, які мали головне і підрядне значення. До головних чинників слід віднести:

- соціокультурний стан суспільства в другій половині XIX ст., який обумовив появу критичного реалізму і народність в літературі, мистецтві, музиці, драматургії;
- народностильовий напрямок в архітектурі стилю модерн в країнах Європи і Росії;
- професійні дослідження народної архітектури, історії архітектури і народного мистецтва;
- спрямованість архітектурної творчості окремих майстрів на Україні.

Доведено, що розмаїття визначених чинників сприяло формуванню плюралізму теоретичних узагальнень відносно національних ознак української архітектури, вони мали конкретний характер, що зумовило результативність у створенні за короткий історичний період стилю українського архітектурного модерну.

Визначено, що розмаїття теоретичних постулатів першого періоду розвитку теорії зводиться до двох основних напрямків: орієнтація на народну архітектуру (В.Кричевський, К.Жуков, Г.Галаган, В.Нагірний, І.Труш) та орієнтація на українське бароко (Г.Лукомський, К.Бич-Лубенський, Д.Дяченко, П.Альошин).

Орієнтація на народну архітектуру включала такі теоретичні узагальнення: можливе пряме запозичення елементів народної архітектури; стилізація елементів народної архітектури; інновації народної архітектури; стилізація + новаторство.

Орієнтація на українське бароко включала такі позиції: пряме запозичення елементів українського бароко стилізація елементів бароко; інновація елементів бароко.

Доведено, що архітектори першого періоду розвитку не тільки використовували певні елементи народної архітектури, але творчо їх розвивали, знаходили новаторські рішення. Це в першу чергу стосується асиметричних композиційних рішень, не характерних для народної архітектури. Бароковий напрямок майже не мав реалізації, але його теоретичні тези вплинули на творчість майстрів наступних етапів у розвитку національної своєрідності архітектури.

У третьому розділі **“Аналіз теорії архітектури з національних питань другого періоду розвитку” (1932-1954 рр.)** розглянуті 20-ті роки, які були безрезультатними, щодо теорії архітектури з національних питань. Революція породила нові теоретичні позиції, що ґрунтувалися на “архітектурі пролетаріату”, де не могло бути місця “буржуазній, національній архітектурі”. В цей час тривало утвердження стилю конструктивізм, який повністю заперечував як національні відмінності в архітектурі, так і архітектурні деталі.

Під впливом нової ідеології відбувається сувора критика всього, що було

зроблено в першому періоді.

Відношення до національних ознак в архітектурі було оприлюднено в цей період різними авторами в 23 журналах та збірниках і в 27 газетних публікаціях.

Більшість публікацій була спрямована на нігілістичне ставлення здобутків першого періоду, їх відносили до реакційного явища, закликали до критичного викреслення всієї спадщини минулого (Є.Холостенко). Виступи новаторів та радикалів в той час вносили в архітектурну теорію і практику негативні тенденції, паралізуючи творчу думку архітекторів, затискуючи їх у вузькі рамки конструктивізму.

Взагалі можна констатувати, що критика того часу була політизованою, деструктивною, базувалась на ідеологічних засадах "пролеткульту" та теорії конструктивізму, яка не давала відповіді щодо виявлення національних ознак в архітектурі.

Навіть П.Юрченко (в майбутньому дослідник народної архітектури) в той час давав негативні оцінки українському архітектурному модерну.

На початку 30-х років головним, провідним чинником теорії і практики архітектури був різкий поворот від теорії функціоналізму до теорії соціалістичного реалізму, за яким мистецтво, в тому числі архітектура, мало бути соціалістичним за змістом і національним за формою. Теза національна за формою означала на той час не пошуки національної своєрідності, а засвоєння класичної спадщини, ордерної системи і все ж ця теза була важливою для пошуків національних ознак в архітектурі.

В 30-ті роки на другому етапі розвитку теорії йдуть активні дослідження пам'яток українського бароко і народної архітектури (П.Юрченко, М.Холостенко, І.Моргилевський, С.Грабовський, Г.Логвин, Д.Яблонський, В.Самойлович). Завдяки їх публікаціям практики отримали великий матеріал, для творчого осмислення, а теоретики для переоцінки своїх позицій і нових підходів до використання спадщини.

Головними чинниками розвитку теорії і практики національної спрямованості архітектури в другому періоді були: задана ідеологічна установка на засвоєння спадщини; розвиток досліджень і публікації з історії архітектури особливо епохи бароко, необарокові споруди 20-х років, творча спрямованість майстрів архітектури в пошуках національної своєрідності, пафос перемоги у вітчизняній війні.

На другому періоді продовжується критика об'єктів, побудованих в 20 роки. Особливо критикується комплекс сільськогосподарської академії в Києві (арх. Д.Дяченко). На захист творів з ознаками національної своєрідності виступив М.Макаренко та О.Щусєв, які підкреслювали необхідність звернення до барокової спадщини. Щодо теоретичних узагальнень вони систематизуються за двома напрямками – народно-стильовому та бароковому і провідним теоретичним узагальненням стає тезис "новаторство", допускається "стилізація".

В повоєнний час (1945-1954 рр.) виявилось дві тенденції необароко – одна більш традиційна, друга – відзначена рисами новаторства. До першої можна віднести деякі твори видатного українського майстра архітектури А.Добровольського; до

другого – твори В.Єлізарова та Й.Каракіса, наведені в дисертації.

Теоретичні узагальнення другого періоду класифіковані за двома напрямками – необароковим і народно-стильовим. Перевага в теорії надавалась необароковій архітектурі, при цьому новаторські постулати були переважаючими, запозичення архітектурних елементів минулого повністю відкидалося. В цьому полягали відмінності від теоретичних узагальнень першого періоду розвитку теорії архітектури з питань національної своєрідності.

В четвертому розділі “Розвиток теорії архітектури з національних питань третього періоду (1970-1990 рр.) визначаються тенденції розвитку теорії і практики архітектури з ознаками національної своєрідності. Урядові постанови 1950-1955 років про індустріалізацію будівництва і боротьбу з “надмірностями” на десятиліття затримали будь-які пошуки як національної своєрідності архітектури, так і розвитку теоретичної думки щодо цих питань. При вирішенні соціальних проблем були відкинуті духовні та естетичні потреби суспільства, що не могло тривати довго.

Перші спроби внести духовність і красу в архітектуру проявили художники-монументалісти та майстри декоративно-ужиткового мистецтва в другій половині 60-х років спочатку в інтер’єрі громадських будівель, а потім у 70-ті роки і на фасадах різних споруд.

Саме художники в період 1960-1970 років створили підґрунтя для розвитку нових теоретичних узагальнень, які спочатку базувались на критиці робіт художників-монументалістів. В Україні в цей період основними засобами вираження національної своєрідності була творчість художників – Г.Зубченко, А.Горської, І.Литовченка, В.Прядка, О.Задорожного, А.Рибачук, О.Рапай та багато інших. Національні традиції в монументально-декоративному мистецтві розвивались в творчості художників і в 90-ті роки.

В проектних роботах враховувались і історико-археологічні та природні особливості місцевості. Так, автором дисертації був розроблений проект пансіонату “Скіфський курган” Херсонської області, в якому враховано перехрестя двох культур – скіфської та грецької, що відображено в засобах художньої виразності та благоустрої території.

Певний вплив на розвиток теорії мала зарубіжна практика 90-х років (Мексика, Японія, Фінляндія) та в ряді республік Радянського Союзу, особливо середньоазійських, де в огорожуючих залізобетонних елементах відтворювалися національні орнаментальні мотиви. На Івано-Франківщині також продовжувався розвиток місцевих архітектурних традицій.

На третьому періоді розвитку перші теоретичні статті переважно критичні з’явилися в 60-ті роки з питань синтезу мистецтв та відносно забудови Хрещатика. Критика відбувалася в унісон з постановами уряду відносно надмірностей в архітектурі.

Разом з тим в 70-ті роки активно продовжувались дослідження в галузі народної архітектури та історії архітектури (Г.Логвин, О.Ігнатів, В.Самойлович, В.Чепелик, Ю.Хохол та інші).

Аналіз соціокультурологічного стану на Україні в цей період дав можливість виявити чинники формування теорії архітектури з національних питань. Головні з них: одноманітність архітектури в забудові міст і сіл, роботи художників-монументалістів, які орієнтувались на народне мистецтво, розвиток досліджень народного мистецтва і архітектури, практика зарубіжних країн щодо національної своєрідності сучасної архітектури.

На третьому етапі розвитку основним виразником національної своєрідності в Україні був синтез архітектури і мистецтва, народність у монументальному мистецтві. Тому перші критико-теоретичні статті з'явилися саме з питань традицій народного мистецтва в сучасному монументально-декоративному мистецтві.

Найбільш фундаментальною працею з питань національної своєрідності була монографія Ю.Яралова "Национальное и интернациональное в советской архитектуре". В роботі автор утверджував цілком вірну тезу, що поки будуть існувати нації, архітектура мусить відбивати національну своєрідність. Головною ознакою національної своєрідності архітектури Ю.Яралов вважав синтез мистецтв, особливо в умовах індустріального будівництва. Ю.Яралов допускає стилізацію в архітектурі і навіть стилізаторство в деяких розважальних закладах.

В теоретичних засадах третього періоду розвитку архітектури перевага надавалась інтернаціональній архітектурі, яка об'єднує народи, а не національній, яка їх "роз'єднує" (С.Хан-Магомедов, А.Мардер, Ю.Яралов). Таке узагальнення було характерне для ідеології СРСР, яка стверджувала про формування єдиного радянського народу, що не відповідало дійсності.

Дискусійною тезою теорії цього періоду можна вважати наступне: "не можливо відокремлювати національну форму від змісту". Але ж зміст, тобто функція споруди, може бути інтернаціональною сучасною новаторською, а форма - мати ознаки національної своєрідності, про що свідчить історична практика розвитку архітектури.

Систематизуючи теоретичні постулати, висловлені теоретиками архітектури в 70-90 роках, їх можна звести за змістом до таких питань: традиції і новаторство, національне і інтернаціональне, можлива стилізація, необхідний синтез мистецтв. Але ці постулати мали абстрактний характер.

Щоб визначити тенденції розвитку теорії і практики архітектури з ознаками національної своєрідності, був прийнятий порівняльний поетапний аналіз головних чинників, що формували теоретичну думку. Аналіз показав, що спільними для всіх трьох етапів була творча спрямованість архітектора та дослідження народного мистецтва і архітектури. Всі інші чинники були характерні для певного історичного періоду і залежали від ідеологічних засад в суспільстві.

В цьому розділі теоретичні постулати порівнювались на кожному періоді

розвитку протягом ХХ сторіччя за двома напрямками: народно-стильовому і бароковому. Спільними тезами для всіх періодів були: за народно-стильовим напрямком - "стилізація", "новаторство", "новаторство на основі традицій"; за бароковим – стилізація і новаторство. Ці постулати можна розглядати як тенденційні і для подальшого розвитку архітектури. За сучасних умов, у роки розбудови самостійної держави, барокові тенденції матимуть місце в сучасній архітектурі, про що свідчить практика храмового будівництва в Україні (схема 2).

Проаналізувавши засоби художньої виразності на кожному етапі розвитку архітектури були виявлені засоби, які витримали апробацію часом на протязі ХХ ст. Спільними стильовими ознаками національної своєрідності для всіх трьох періодів були: – дахи із заломами, барокові фронтони та барокові деталі, трапеційні прорізи, монументально-декоративне мистецтво на основі народних традицій, кераміка і майоліка, участь народних майстрів, в творчому процесі архітекторів, а для західного регіону країни – загальна композиція на основі народної архітектури та різьблення по дереву. Ці засоби виразності будуть мати місце і в перспективі (схема 3). Поряд з традиційними засобами виразності національної архітектури в практику нашої країни можуть увійти і новітні, які передають інформацію за комунікативною технологією.

Враховуючи виявлені тенденції, можна прогнозувати, що у найближчі роки пріоритети в теорії архітектури будуть віддані не матеріальній, а духовній стороні, культурологічному аспекту, де головними мають стати питання своєрідності архітектури.

ВИСНОВКИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ

1. На основі проведених у роботі досліджень вперше розкрито еволюційний розвиток теорії архітектури з національних питань та взаємовплив теорії і практики, введено в науковий обіг нові систематизовані матеріали, достовірність яких базується на аналізі існуючих літературних джерел і архітектурної практики.

2. Створено цілісну картину поетапного розвитку теоретичних узагальнень, спрямованих на формування своєрідності української архітектури протягом ХХ століття. Показано практичний досвід архітектурної творчості, де розкривається морфологія національних ознак, що має практичне значення для сучасних та перспективних пошуків народностильової або необарокової архітектури.

3. За критичним аналізом літературних джерел виявлено генезу теорії архітектури з національних аспектів та особливості її періодизації, які полягають в тому, що розвиток теорії має дискретний характер і не збігається з загальноприйнятою періодизацією історії архітектури за ідентичний період. Встановлено, що теорія архітектури, де розглядаються питання національної своєрідності, має такий хронологічний поділ: I період - 1913-1917 рр.; II період - 1932-1954 рр.; III період - 1970-1990-ті рр.

4. Доведено, що тільки системний підхід дозволяє визначити, що на формування теоретичних узагальнень у кожний період впливала інтеграція головних та підрядних чинників, обумовлених соціокультурними та ідеологічними змінами в суспільстві. Як свідчить історичний аналіз, національні особливості в архітектурній практиці виникають внаслідок відображення соціальних явищ, які проявляються спонтанно у творчості архітекторів певного народу в рамках різної стильової спрямованості. В Україні – народностильової та необарокової.

5. Розкрито відмінності головних чинників на кожному етапі розвитку теорії, які обумовили різні теоретичні узагальнення.

Плюралізм та конкретність узагальнень першого періоду (1903-1917 рр.) змінюється на спрямованість – засвоєння класичної спадщини (тобто ордерної системи (1932-1941 рр.)) і на засвоєння необарокової традиції (1945-1954 рр.).

Особливо політично заангажованим був період з 1954 по 1990 р., коли пропагувалася ідея єдиної соціальної спільноти – “радянського народу”, а тому перевага надавалася інтернаціональній архітектурі, яка “об’єднує” народи, в той час як національна архітектура начеб-то їх роз’єднує. Така хибна думка не сприяла пошукам національної своєрідності і орієнтувала архітекторів на запозичення рішень з іноземної практики, іноземних видань, що спостерігається і в сучасних умовах.

6. Встановлено, що, незважаючи на різні чинники, які впливали на розвиток теорії, спільними для всіх етапів були такі:

- розвиток досліджень народної архітектури та історії архітектури, зокрема бароко;
- роль художників в формуванні основних постулатів теорії та їх творча діяльність;
- практика будівництва у європейських країнах та колишніх республіках Радянського Союзу, спрямована на створення національної своєрідності архітектури.

7. Виявлені протягом трьох визначених періодів теоретичні узагальнення показали, що, незважаючи на відмінності та суперечності основних чинників, що їх обумовлювали, окремі постулати, визначені в роботі, були спільними для всіх етапів і можуть розглядатись як продовження тенденцій і на перспективу.

До таких постулатів відноситься: припустимість стилізації в сучасній архітектурі; перевага надається новаторству на основі традицій; основним виразником національної своєрідності є синтез мистецтв із врахуванням народного мистецтва.

Доведено, що теорія лише тоді ефективно впливає на практику, коли її узагальнення не абстрактні, а конкретні. Конкретності теорії надають встановлені в роботі морфологічні особливості українського архітектурного стилю, архітектурних елементів, виразників національних ознак.

Аналіз засобів художньої виразності на кожному етапі дав можливість

визначити, які саме ознаки національної своєрідності витримали випробування часом, застосовувалися на всіх етапах і можуть мати місце на перспективу.

Окреслено перспективу використання комп'ютерних технологій у створенні новітніх засобів художньої виразності життєвого середовища.

Історичний аналіз формування та розвитку теоретичної думки й архітектурної практики показав, що проблема створення національної своєрідності архітектури – проблема перебудови професійної свідомості, естетичних та філософських поглядів майстрів архітектури, від творчої спрямованості яких залежить духовне піднесення самосвідомості народу.

Список публікацій автора за темою дисертації

1. Чепелик О.В. До питання розвитку теорії архітектури. // Вісник національного університету "Львівська політехніка". - Львів, 2002.- С. 299-305
2. Чепелик О.В. Чинники, що вплинули на розвиток теорії архітектури з національних питань. // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті. Збірка наукових праць художньо-будівельного профілю України і Росії. Вип. 6-1. – Харків, 1999-2000.- С.137-140.
3. Чепелик О.В. Генезис узагальнень теорії архітектури з національних питань //Проблемы теории и истории архитектуры Украины. Сб.научных трудов. Вып.2.- Одесса.- С. 98-99.
4. Чепелик О.В. Орнаментальна майоліка в українському архітектурному модерні. // Зб. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Вип. 8, - К., 2000.- С.205-213.
5. Чепелик О.В. П.Ф. Альошин – видатний архітектор і педагог. //Українська Академія мистецтв. Дослідницькі та науково-методичні праці. Вип.8. - К., 2001.- С.284-287.
6. Чепелик О.В. Національна своєрідність і сучасна архітектура. //Технічна естетика і дизайн. Науково-технічний збірник. Вип.1 - К.,2001.- С.102-105.
7. Чепелик О.В. Періодизація теорії архітектури з національних питань. // Технічна естетика і дизайн. Науково-технічний збірник. Вип. 3.- К., 2002. – С. 11-14.
8. Чепелик О.В. Перша ластівка // Архітектура України.- 1991. С. 58-61, 65.
9. Чепелик О.В. Виртуальные урбанистические территории.// А.С.С., 2000.- № 4.- С.72-73.
- 10.Чепелик В.В., Чепелик О.В. Увічнений дивосвіт незнищенності народного духу //Визвольний шлях. Суспільно-політичний і науково-літературний місячник.- Лондон, 1991.- № 9.- С. 115-129.
- 11.Чепелик В.В., Чепелик О.В. Дерев'яні монументальні споруди //Визвольний шлях. Суспільно-політичний і науково-літературний місячник.- Лондон, 1991.- № 8.- С. 980-995.
- 12.Чепелик В.В., Чепелик О.В. Непізнана сила мистецьких таємниць. // Визвольний шлях. Суспільно-політичний і науково-літературний місячник.- Лондон, 1992.- № .- С.847-856.

АНОТАЦІЯ

Чепелик О.В. Національні аспекти теорії архітектури
(на прикладі України)

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.01 - "Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури". Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, Київ, 2002 р.

У дисертаційній роботі розглядаються теоретичні питання національної своєрідності архітектури в генезисі. Досліджується історіографічний матеріал за темою, встановлюється періодизація теорії, її особливості. Визначаються чинники, що впливали на формування теоретичних узагальнень на кожному періоді розвитку, а також взаємовплив теорії і практики. Порівнюються чинники і теоретичні узагальнення на всіх трьох періодах і встановлюються тенденції розвитку теорії архітектури і практики. Розкриваються національні ознаки української архітектури, які витримали апробацію протягом ХХ століття і можуть бути застосовані в подальшій архітектурній творчості.

Ключеві слова: теорія архітектури, національна своєрідність, періодизація, чинники, теоретичні узагальнення, взаємовплив теорії і практики, поетапне порівняння, тенденції розвитку.

АНОТАЦИЯ

Чепелик О.В. Национальные аспекты теории архитектуры
(на примере Украины)

Диссертация на соискание ученой степени кандидата архитектуры по специальности 180001 - «Теория архитектуры, реставрация памятников архитектуры», Национальная академия изобразительного искусства и архитектуры. Киев, 2002 г.

В диссертационной работе рассматриваются теоретические вопросы национального своеобразия архитектуры в генезисе. Исследуется историографический материал с конца XIX ст. по 90-е годы XX столетия, определяется периодизация теории архитектуры, ее особенности, заключающиеся в дискретности развития теории, устанавливаются факторы, формирующие

теоретические постулаты на каждом этапе, раскрывается их сущность и влияние на практику.

На основе исследования историографии в диссертации устанавливается генезис теоретической мысли на Украине относительно национального своеобразия архитектуры (1864-1867 гг.), раскрываются факторы, влияющие на теоретические обобщения в период 1903-1917 гг. Основопологающим фактором является демократизация общества, народность в литературе и искусстве, национальный модерн в европейских странах, раскрывается роль художников в этом процессе.

Развитие теории на втором этапе (1932-1954 гг.) обусловлено идеологическими правительственными установками, что определило резкие изменения творческой направленности в теории и практике.

В третьем периоде (1970-1990 гг.) основным фактором, определившим направленность теории было творчество художников-монументалистов, учитывающих народные традиции. В работе приведены некоторые работы украинских монументалистов, классифицированных по тематике и композиции.

В периоды 1917-1930 гг. и 1954-1970 гг. вопросы национального своеобразия в теории не рассматривались. Период 1917-1930-х характеризуется жесткой критикой поиска национального своеобразия в архитектуре вплоть до политических обвинений. Период 1954-1970-х развивается под влиянием правительственных постановлений об излишествах в архитектуре и индустриализации строительства. В этот период вопросы национального своеобразия также не рассматривались.

Поэтапный сравнительный анализ позволил определить факторы и теоретические положения, которые прошли апробацию на протяжении XX столетия и могут быть приняты как устоявшиеся и проверенные временем тенденции.

В работе раскрыты архитектурные средства, характерные для украинского стиля, которыми оперировали творческие архитекторы на всех трех этапах, что свидетельствует о возможности их применения и в перспективе.

Научная новизна результатов работы. В диссертации впервые систематизировано раскрывается эволюционный генезис теоретической мысли относительно национального своеобразия архитектуры, определяются этапы и очерчиваются тенденции дальнейшего развития теории и практики, впервые раскрыты переменные факторы, формирующие теоретические обобщения на разных этапах развития архитектуры, а также средства художественной выразительности национальных черт в проектной практике. В результате работы создана целостная картина поэтапного развития теоретических обобщений, направленных на формирование своеобразия украинской архитектуры на протяжении XX столетия. Показан практический опыт архитектурного творчества, где раскрывается морфология национальных особенностей, что имеет практическое значение для современных и перспективных поисков народно-стилевой или необароковой архитектуры.

Ключевые слова: теория архитектуры, национальное своеобразие, периодизация, факторы, теоретические обобщения, взаимовлияние теории и практики, поэтапное сравнение, тенденции развития.

ANNOTATION

Chepelyk O.V. National aspects of the theory of architecture.

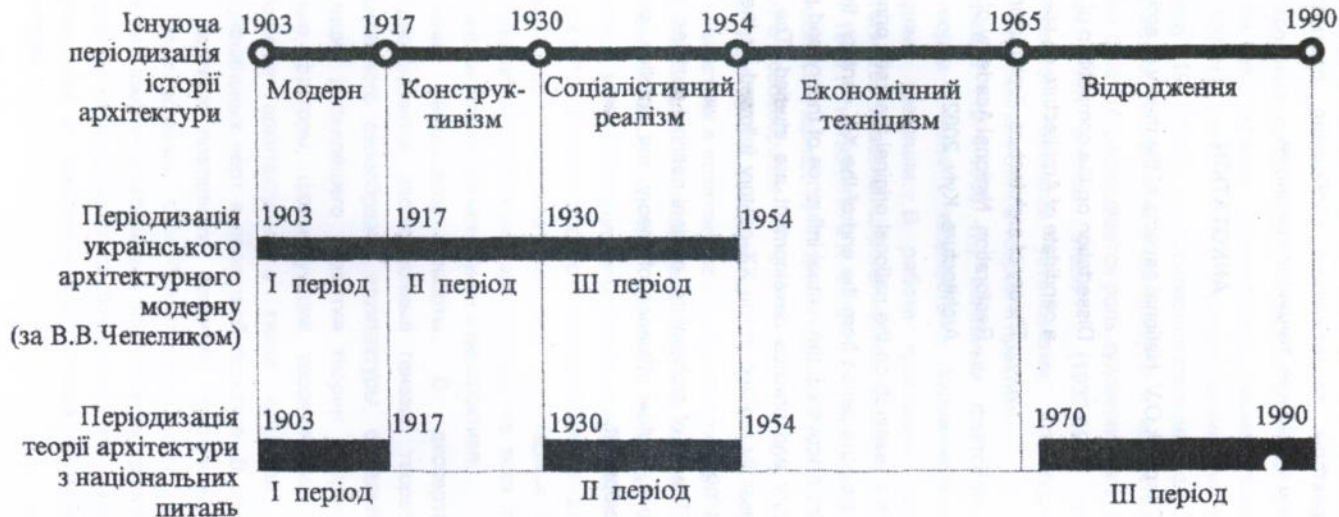
Dissertation on the competition of a scientific degree of a candidate of Architecture on specialty 18.00.01. – Theory of architecture. Architectural Monuments Restoration. National Academy of Fine Arts and Architecture, Kyiv, 2002.

Dissertation is a research on the national original theoretic principles of architecture development. Covered the period from the end of the XIX century, the factors chronology and determining are discovered, the mutual influence of theory and practice. The general tendencies of theory and practice development are studied. The national qualities of architecture successfully realized in the XX century followed by the recommendation at their future development.

Key words: Theory of architecture, original national qualities, chronology, reasons, theory generalization, mutual influence of theory and practice, periodical comparison, tendencies of development.

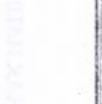

Схема 1.

Періодизація теорії та історії архітектури з національних питань

ЗАКОНОМІРНОСТІ ПОЕТАПНОГО РОЗВИТКУ ТЕОРЕТИЧНИХ УЗАГАЛЬНЕНЬ
З ПИТАНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВОЄРІДНОСТІ АРХІТЕКТУРИ

Схема 2.

Етапи	Народно-стильовий напрямок						Бароковий напрямок		
	Запозичення	Стилізаторство	Стилізація	Новачі+стилізаторство	Новаторство	Новаторство+традиції	Запозичення	Стилізація	Новаторство
I етап									
II етап									
III етап									

ПОЕТАПНЕ ЗАСТОСУВАННЯ СТИЛЬОВИХ ОЗНАК НАЦІОНАЛЬНОЇ
СВОЄРІДНОСТІ АРХІТЕКТУРИ

	Стильові ознаки	Етапи			
		I	II	III	
1.	Загальна композиція				В захід. регіоні
2.	Башточки по типу дзвінць				
3.	Дахи з ізломами				
4.	Трапецевидні прорізи				
5.	Прорізи лучкові				
6.	Галереї				
7.	Бароківі фронтони				
8.	Орнамент декоративний				
9.	Монументальне декоративне мистецтво				
10.	Кераміка, майоліка				
11.	Твори народних майстрів				
12.	Різблення по дереву				В захід. регіоні

Підписано до друку 29.10. 2002р. Формат 60×90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид.арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 182.

“АВТОРЕФЕРАТ”
01034, м.Київ-34, пров. Георгіївський, 2, оф. 29.
т. 578-04-14, 294-71-27.

АВ 53.131

двух

1033 ОНУМ... 2007

МИСТ